

UNGE – NÅR RUSMIDLER OG PSYKISK LIDELSE UDFORDRER TRIVSEL

CENTER FOR RUSMIDDEFORSKNING, KØBENHAVN
PSYKOLOGISK INSTITUT
AARHUS UNIVERSITET

10. APRIL 2024

BIRGITTE THYLSTRUP
LEKTOR

OPLÆG

Unge udviklingsproces betyder, at de i perioder er mere eller mindre sårbare

Ofte svært at definere og diagnosticere psykiske vanskeligheder og om problemer skal ses som forbigående eller mere alvorlige

Tidlig opmærksomhed ved psykiske vanskeligheder er afgørende – det bliver ikke mindre og unge er mere sårbare overfor risikoadfærd og konsekvenser

Hvor ligger udfordringerne? Hvor er potentialerne?

UNGELIVET

Processer, hvor de er i gang med at danne sig selv og finde ud af, hvem de egentlig er – og gerne vil være

Eksistentielt - angst, fortvivelse, overvældelse over for tilværelsens muligheder og krav

Løsrivelse – afkobling/oprør overfor forældre, omsorgspersoner, autoriteter

Tilhørssted – spejling i omgivelser, ensomhed, ungenetværk

Eksperimenterer - med identitet og grænser i udvikling mod voksenlivet

- Sensation seeking (opsøge nye, spændende, risikobetonede oplevelser)
- Neurologisk (frontallappen ikke fuldt udviklet, belønningscentret mere)

HAR UNGDOM ÆNDRET SIG?

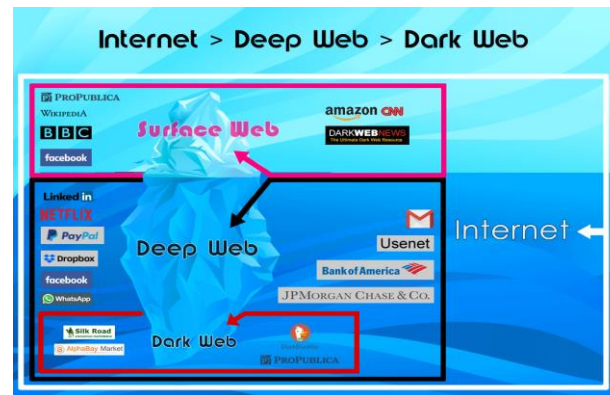

I DAG

COPENHAGEN

TRIVSEL - VIVE

	7-årige	11-årige	15-årige	19-årige
2021: Ikke nok søvn: Forbundet med tid brugt på TV, spil, YouTube m.m.		>29%	>50%	>25%
2009-2021: Fald i fysisk samvær med venner	54%	72%		56%
	28%	50%		37%
2009-2017: Mere online kontakt hver dag (chat)		19%	58%	
		49%	70%	
2009-2021: Hovedpine, mavepine, kvalme (miljø, somatisk, psykosomatisk)	24%	35%	31%	
	22%	31%	40%	
2009-2021: Mindre råd og støtte fra forældre blandt ældre		61%	62%	67%
		64%	57%	55%
2009-2021: Fortrolighed med venner daler i nogle aldersgrupper		45%	75%	76%
		46%	66%	70%

TRIVSEL – CRF

Unge mellem 15-25 år*	2019	2022*
Angst	5,7%	10,1%
Depression	5,7%	12,4%
Meget/rigtig meget påvirket af ensomhed	7,1%	7,7%
Svær til meget svær mistrivsel**	5,4%	9,3%

*2022 dataindsamling foregik hen over sommerferien, ** Meget/Rigtigt meget påvirket af ensomhed, depression, angst, selvmordstanker, selvskade, spiseforstyrrelse

Meget/rigtigt meget påvirket af angst, depression, selvmordstanker og/eller selvskade og spiseforstyrrelse ca. fordoblet - kvinder betydeligt højere grad svær/meget svær mistrivsel

Oplevet meget/rigtigt meget påvirket af ensomhed ikke øget signifikant siden 2019

Kaotisk hverdagsfunktion svær til meget svær mistrivsel 50,1% - meget strukturerede unge 2,8%

RUSMIDLER - CRF

Unge mellem 15-25 år*	2019	2022
Cigaretter sidste måned		
Ikke røget	67,2%	73,6%
Røget men ikke hver dag	21,0%	17,8%
Røget hver dag	11,7%	8,6%
Alkohol sidste måned		
Aldrig	5,5%	4,9%
Ikke sidste måned	21,0%	18,6%
Sidste måned	79,1%	81,4%
Nogensinde prøvet 4 mest anvendte illegale stoffer		
Cannabis	44,0%	35,7%
Kokain	10,7%	11,4%
Lattergas		9,3%
Amfetamin, Ritalin, methaamfetamin	7,0%	7,3%

*2022 dataindsamling foregik hen over sommerferien

RUSMIDLER - CRF

	2019	2022
Cigaretter sidste måned		
Ikke røget	6	73,6%
		17,8%
		5%
		35,7%
KOKAIN	1	11,4%
Lattergas		9,3%
Amfetamin, Ritalin, methaamfetamin	7	7,3%

1. Røget cigaretter hver dag ca. halveret 2014- 2022 (+20-25 år)

2. Lidt flere unge (2022) drukket alkohol end unge (2019)

3. Brug af illegale stoffer seneste måned generelt stabilt 2014 – 2022

- Cannabis: Stabilt mellem 2015 og 2022
- Cannabis: Færre prøvet i 2022 end i 2019
- Kokain og amfetamin: Lidt flere prøvet 2022 (især kvinder)
- Brug af illegale rusmidler stærkt knyttet til brug af alkohol + cigaretter

Struktureret hverdag: Langt mindre brug af illegale rusmidler end unge, der er ustruktureret eller kaotiske

RUSMIDLER - CRF

	2021	2022
Cigaretter sidste måned		
Ikke røget	6	73,6%
		17,8%
		5%
		3,7%
		5,7%
KOKAIN	1	11,4%
Lattergas		9,3%
Amfetamin, Ritalin, methaamfetamin	7	7,3%

Ingen sammenhæng mellem være/ikke være i uddannelse og hverdagsfunktion – men sammenhæng med rusmidler

- Cigaretter hver dag seneste måned ca. 3x så ofte svær/meget svær mistrivsel sammenlignet unge, der ikke havde
- Ikke alkohol/stort forbrug seneste måned mistrives mere end unge, der har drukket moderat til meget
- Unge med svær til meget svær mistrivsel brugte betydeligt oftere illegale rusmidler end andre unge (ofte cannabis)
- Erhvervsuddannelser (11,8%) og gymnasiale uddannelser (11,5%) ens brug af illegale rusmidler

BEHANDLINGSPSYKIATRI REGION H

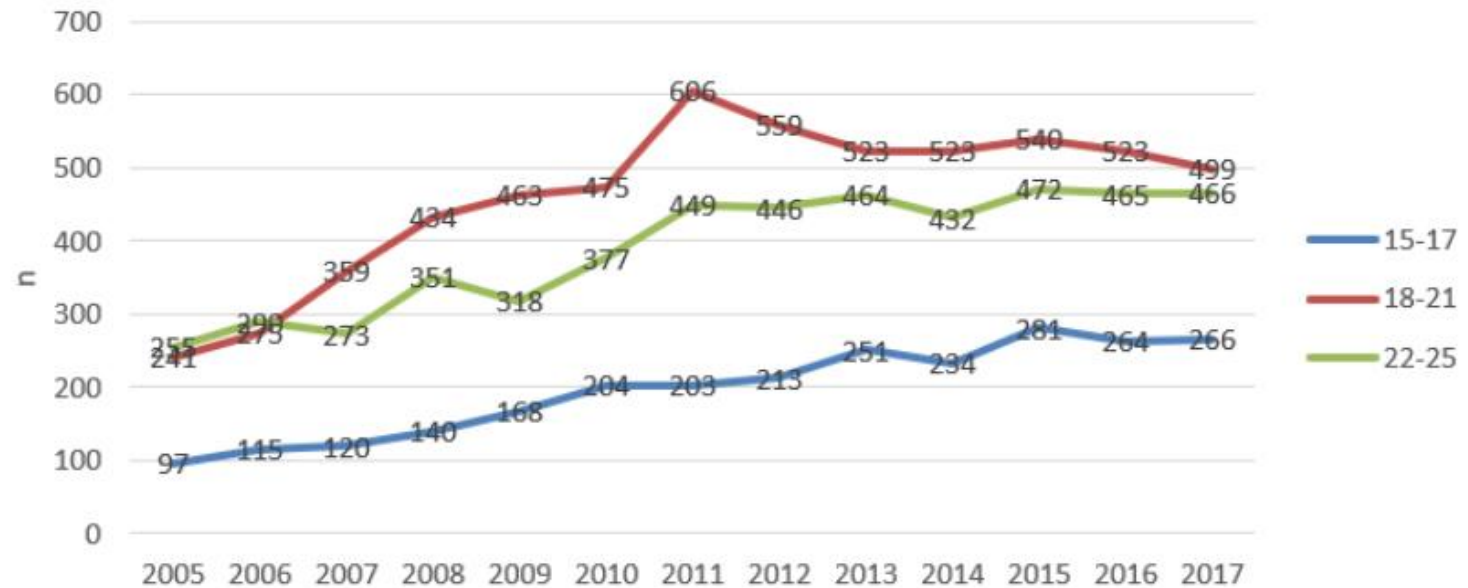
F2: Skizofreni, skizotypisk sindslidelse, paranoide psykoser, akutte og forbigående psykoser samt skizoaffektive psykoser

F4: Nervøse og stress-relaterede tilstande samt tilstande med psykisk betingede legemlige symptomer (angsttilstande, OCD, belastningsreaktion)

F6: Forstyrrelser og forandringer af personlighedsstruktur og adfærd i voksenalder

F9: Adfærds- og følelsesmæssige vanskeligheder opstået i barn- og ungdomsbarndom. Ikke nærmere specificerede psykiske lidelser

Antal nye dobbeltdiagnose tilfælde per aldersgruppe, uden hensyn til type af psykiatrisk diagnose

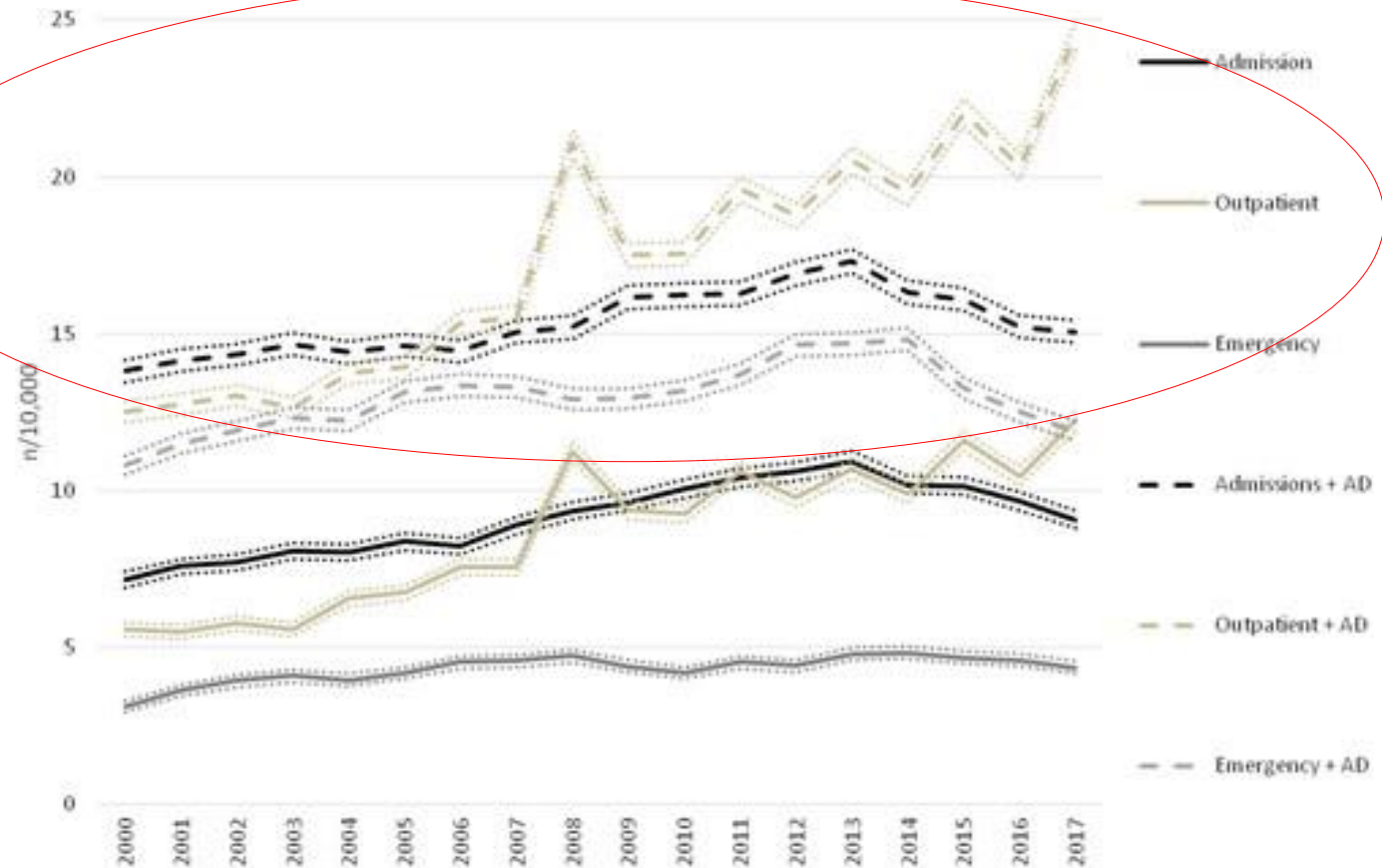
NATIONAL PSYKIATRI 2000-2017 (+14 ÅR)

F2: Skizofreni, skizotypisk sindslidelse, paranoide psykoser, akutte og forbigående psykoser samt skizoaffektive psykoser

F4: Nervøse og stress-relaterede tilstande samt tilstande med psykisk betingede legemlige symptomer (angsttilstande, OCD, belastningsreaktion)

F6: Forstyrrelser og forandringer af personlighedsstruktur og adfærd i voksenalder

F9: Adfærds- og følelsesmæssige vanskeligheder opstået i barn- og ungdomsbarndom. Ikke nærmere specificerede psykiske lidelser

NATIONAL PSYKIATRI 2000-2017 (+14 ÅR)

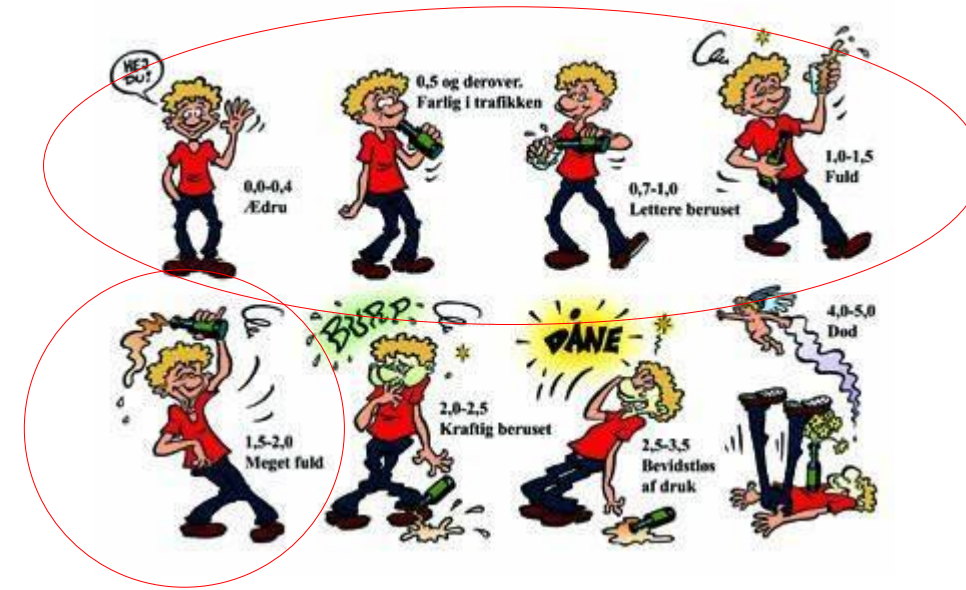
F2: Skizofreni, skizotypisk sindslidelse, paranoide psykoser.

Dobbeltdiagnose særligt mænd, unge og ældre

- F2: Skizofreni, skizotypisk sindslidelse, paranoide psykoser, akutte og forbigående psykoser samt skizoaffektive psykoser
- F9: Adfærds- og følelsesmæssige vanskeligheder opstået i barn- og ungdom
Ikke nærmere specificerede psykiske lidelser

RUSENS FUNKTION

- Forstærket sindsstemning (ofte velbefindende)
- Sløvet kritisk sans
- Være en del af fællesskaber
- Reduceret koncentrationsevne
- Reduceret reaktionsevne
- Påvirket balanceevne
- Træthed og svimmelhed
- Hæmmet korttidshukommelse
- Nedsat evne til indlæring
- Øget impulsivitet og aggressivitet

OBS: Eksempler på effekt blandet fra alkohol, cannabis og andre illegale stoffer

RUSENS FUNKTION

For sjov, nysgerrighed, komme væk fra problemer

Personlighedsforskelle – ”sensation seekers”, ”socialiseringsmisbrugere”

Psykisk sårbarhed – psykisk lidelse

Selvmedicinering vs. håndteringsstrategi

Jo tidligere man starter – jo mere belastet er man som regel

- Individuelt, socialt, miljømæssigt
- Genetik, træk/adfærd, opvækstbetingelser

UNGELIVET

Processer, hvor de er i gang med at danne sig selv og finde ud af, hvem de egentlig er – og gerne vil være

Eksistentielt - angst, fortvivelse, overvældelse over for tilværelsens muligheder og krav

Løsrivelse - afkobling/oprør overfor forældre, omsorgspersoner, autoriteter

Tilhørssted - spejling i omgivelser, ensomhed, ungenetværk

Eksperimenterer - med identitet og grænser i udvikling mod voksenlivet

- Sensation seeking (opsøge nye, spændende, risikobetonede oplevelser)
- Neurologisk (frontallappen ikke fuldt udviklet, belønningscentret mere)

RISIKOFAKTORER

Belastet opvækst (svigt, overgreb, voksnes psykiske problemer/rusmiddelbrug)

Mistrivsel og psykiske problemer (fx ADHD, ensomhed, angst, depression, mobning)

Tidlig rusmiddelbrug

Venner/netværk med problematisk rusmiddelbrug

Ustabil/uden tilknytning til uddannelse, skole arbejde

Faglig eller social mistrivsel

Corona, social ulighed, presset skolesystem og fritid under, ventelister, skærme/SoMe

Thylstrup et al. 2020, Socialstyrelsens Vidensportal, Børns

Vilkår 2022

CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING, KØBENHAVN
PSYKOLOGISK INSTITUT
AARHUS UNIVERSITET

10. APRIL 2024

UNGELIVET

Processer, hvor de er i gang med at danne sig selv og finde ud af, hvem de egentlig er – og gerne vil være

Eksistentielt - angst, fortvivelse, overvældelse over for tilværelsens muligheder og krav

Løsrivelse - afkobling/oprør overfor forældre, omsorgspersoner, autoriteter

Tilhørssted - spejling i omgivelser, ensomhed, ugenetværk

Eksperimenterer - med identitet og grænser i udvikling mod voksenlivet

- Sensation seeking (opsøge nye, spændende, risikobetonede oplevelser)
- Neurologisk (frontallappen ikke fuldt udviklet, belønningscentret mere)

AARHUS BSS
CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING, KØBENHAVN
PSYKOLOGISK INSTITUT
AARHUS UNIVERSITET

10. APRIL 2024

BIRGITTE THYLSTRUP
LEKTOR

BIRGITTE THYLSTRUP
LEKTOR

AFHÆNGIGHED DSM-5

---

1. Brugt i større mængder end planlagt
2. Vil stoppe/skære ned men lykkes ikke
3. Bruger meget tid på at få, bruge, komme sig
4. Cravings og lyst
5. Klarer ikke sædvanlige aktiviteter
6. Fortsat brug på trods af relationelle problemer

2-3 symptomer: mild
4-5 symptomer: moderat
6-11 symptomer: alvorlig

7. Opgiver vigtige aktiviteter (arbejde, fritid)
8. Fortsat brug på trods af risiko og skader
9. Fortsat brug på trods af fysiske og psykiske problemer
10. Øget tolerans
11. Abstinenssymptomer

AFHÆNGIGHED DSM-5

2-3 symptomer: mild
4-5 symptomer: moderat
6-11 symptomer: alvorlig

- 1. Brugt i større mængder end planlagt**
2. Vil stoppe/skære ned men lykkes ikke
- 3. Bruger meget tid på at få, bruge, komme sig**
4. Cravings og lyst
5. Klarer ikke sædvanlige aktiviteter
6. Fortsat brug på trods af relationelle problemer

7. Opgiver vigtige aktiviteter (arbejde, fritid)
8. Fortsat brug på trods af risiko og skader
9. Fortsat brug på trods af fysiske og psykiske problemer
10. Øget tolerans
11. Abstinenssymptomer

AFHÆNGIGHED DSM-5

2-3 symptomer: mild
4-5 symptomer: moderat
6-11 symptomer: alvorlig

1. Brugt i større mængder end planlagt
2. Vil stoppe/skære ned men lykkes ikke
3. Bruger meget tid på at få, bruge, komme sig
4. Cravings og lyst
5. Klarer ikke sædvanlige aktiviteter
6. Fortsat brug på trods af relationelle problemer

7. Opgiver vigtige aktiviteter (arbejde, fritid)
8. Fortsat brug på trods af risiko og skader
9. Fortsat brug på trods af fysiske og psykiske problemer
10. Øget tolerans
11. Abstinenssymptomer

AFHÆNGIGHED DSM-5

---

1. Brugt i større mængder end planlagt
2. Vil stoppe/skære ned men lykkes ikke
3. Bruger meget tid på at få, bruge, komme sig
4. Cravings og lyst
5. Klarer ikke sædvanlige aktiviteter
6. Fortsat brug på trods af relationelle problemer

2-3 symptomer: mild
4-5 symptomer: moderat
6-11 symptomer: alvorlig

7. Opgiver vigtige aktiviteter (arbejde, fritid)
8. Fortsat brug på trods af risiko og skader
9. Fortsat brug på trods af fysiske og psykiske problemer
10. Øget tolerans
11. Abstinenssymptomer

CANNABIS OG SELVMEDICINERING

Hvad unge og voksne siger, cannabis gør for dem

- Dæmper angst
- Hjælper til at sove
- Dæmper kedsomhed
- Dæmper uro
- Giver fantasi og kreativitet
- Kontrollere temperament/vrede

Overlap med abstinenser

Tre eller flere:

- 1) Irritabilitet
- 2) Nervøsitet
- 3) Søvnproblemer
- 4) Tab af appetit
- 5) Rastløshed
- 6) Tristhed
- 7) Fysiske symptomer (hoved- og mavepine, kvalme, kuldegysninger, svedtendens, febril)

For folder om at holde op og hvad man kan forvente:

<https://psy.au.dk/forskning/forskningscentre-og-klinikker/center-for-rusmiddelforskning/forskning-i-behandling>

UDFORDRINGER

Mistrivsel (evt. psykiatrisk diagnose) starter ofte tidligt, men opdages senere

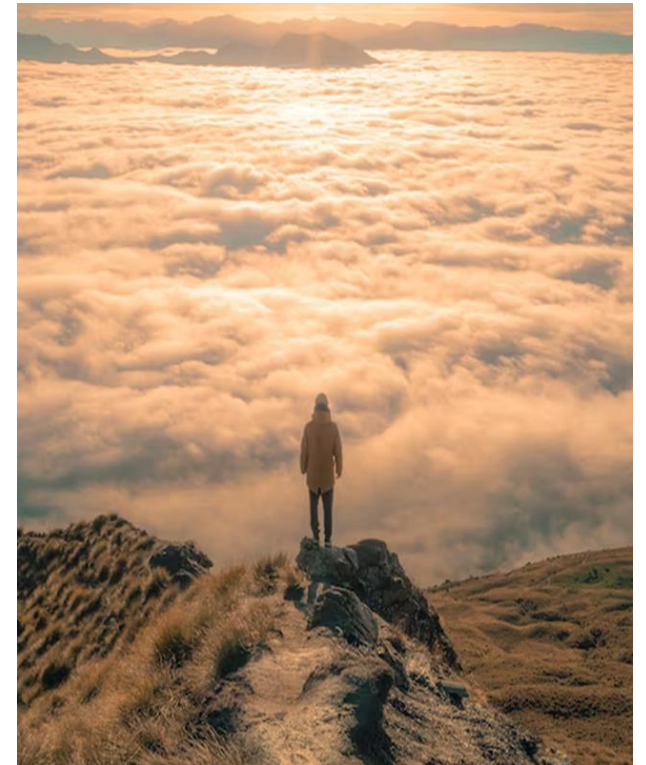
- Ofte år med møder med skole, kommune, venteliste til udredning
- Over tid øges mistrivsel, sværere skolegang, skift i venner mm.
- Familien belastes og kontakt med den unge ofte sværere

Ikke nemt at finde relevant og rettidig hjælp

- Svært at finde rundt og forstå systemet – og møde en åben dør
- Svært at finde relevant behandling der kan rumme aktivt misbrug
- Sparsom hjælp til forældre og søskende

Manglende ungeperspektiv

- Måden vi bliver mødt på - ungeperspektiv
- Hvad er vigtigt uden for behandling

POTENTIALER

Mistrivsel (evt. psykiatrisk diagnose) starter ofte tidligt, men opdages senere

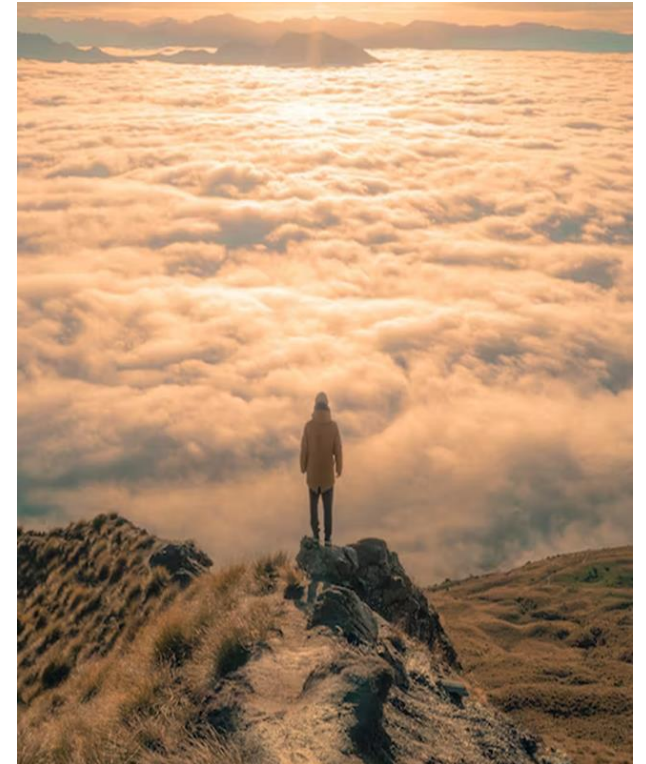
- Ofte år med møder med skole, kommune, venteliste til udredning
- Over tid øges mistrivsel, sværere skolegang, skift i venner mm.
- Familien belastes og kontakt med den unge ofte sværere

Ikke nemt at finde relevant og rettidig hjælp

- Svært at finde rundt og forstå systemet – og møde en åben dør
- Svært at finde relevant behandling der kan rumme aktivt misbrug
- Sparsom hjælp til forældre og søskende

Manglende ungeperspektiv

- Måden vi bliver mødt på - ungeperspektiv
- Hvad er vigtigt uden for behandling

POTENTIALER

Tryk og støttende familie-, voksen- og vennerelationer

Øge handle- og mestringskompetencer ift. sociale relationer og håndtering af vanskeligheder

Sociale netværk og aktiviteter i fællesskaber uden rusmidler

Stabil tilknytning til skole, uddannelse og job

Faglig og social trivsel

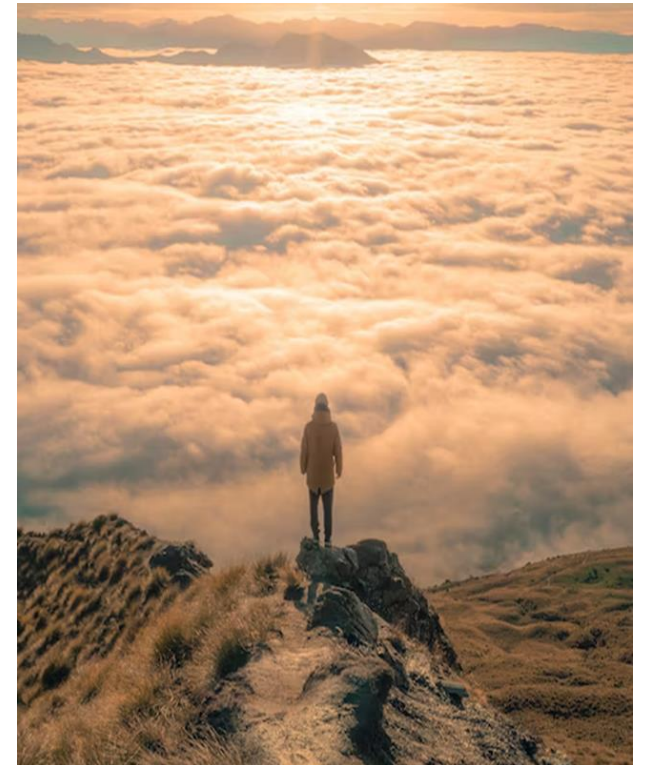
- Skoler/uddannelsesinstitutioner skal kunne opstarte interventioner ved indikation på psykiske problemer/rusmiddelproblemer, evt. relevante samarbejdspartnere og kommunale behandlingscentre

Primær: screening af alle børn (med forældrenes samtykke)

Sekundær: screening af børn/unge i risiko

Tertiær: udredning og koordinering af behandling for børn/unge med kendte psykiske problemer og/eller rusmiddelproblemer

Thylstrup et al., 2020., Materiale UngeAlliancen

GUIDELINES

Mange ens principper

Indsatser integreres/koordineres og er sammenhængende, overskuelige, tilgængelige

'Det er alles job', 'No Wrong Door', 'Do No Harm', realistiske forventninger, fleksibel tilgang

Unge bør inddrages og information tilpasses alder, modenhed, kognitive niveau

Anerkendende, støttende, nysgerrig

Fokus på kognitivt niveau og overgang til voksenbehandling

Pårørende udgør ressourcer og bør inddrages når muligt

Stor variation på hvornår og hvordan

Kun lidt om hvordan støttebehov identificeres og tilgodeses – meget lidt om søskende

Mange redskaber – løbende opdatering ift. diagnosesystemer

Ofte ikke aldersspecifik, ikke til begge lidelser samtidig, ikke hvornår det skal gøres.

ikke påtalt ift. evt. krav om afholdenhed og kun lidt om proces og ressourcer

ER VORES FORVENTNINGER REALISTISKE?

Adfærdsterapeutisk tilgang - belønning, som er

Opnåelig

Afhænger af det borgeren gør nu og her

Giver værdi *nu og her*

MOVE og gavekort

Unge i ambulans rusmiddelbehandling

Gavekort og SMS-påmindelser vigtige for fastholdelse

Kombinationen af begge elementer overlegen

Forbundet med mindre kriminalitet og reduktion af internaliserede symptomer

Del Palazzo Gonzales et al., 2022; Hesse et al., 2021; Pedersen et al., 2021

OPSAMLING

Flere unge mistrives

Mistrivsel og rusmidler hænger sammen

Forebyggelse af udvikling af dobbeltdiagnose muligt men kræver langt større opmærksomhed på mistrivsel blandt børn og unge

Vi skal prioritere forebyggende tiltag højt

Tidlig indsats vigtig – det enkleste og mindst indgribende først

Behandling rummer god plads til forbedringer

Den aktuelle viden skal omsættes til rettidig handling

Der er brug for mere viden om unge og DD

Vi skal huske at snakke med de unge og lære, hvad der kan gøre en forskel

Skriv gerne hvis der er spørgsmål: bt.cfr@psy.au.dk

UngeAlliancen

er en alliance af unge, forældre, fagprofessionelle, forskere, frivillige og faglige organisationer, der sammen arbejder for at styrke og kvalificere indsatsen til unge med dobbeltdiagnose og deres familier

REFERENCER

Alliancen – unge med dobbeltdiagnose (2019). *Grønbogen*. Se også <https://helsefonden.dk/ungealliancen>

Børns Vilkår (2022). *Børn og unge kæmper hver dag for at passe ind*; <https://bornsvilkar.dk/nyheder/born-og-unge-kamper-for-at-passe-ind/>

Del Palacio-Gonzalez A, Hesse M, Thylstrup B, Pedersen MU, Pedersen MM. (2022). Effects of contingency management and use of reminders for drug use treatment on readmission and criminality among young people: A linkage study of a randomized trial. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 133, 108617.

Hesse, M & Thylstrup, B. Får man abstinenser af at holde op med at ryge hash? *STOF 22*

Hesse M, Thylstrup B, Karsberg S, Mulbjerg Pedersen M, Pedersen MU. Voucher Reinforcement Decreases Psychiatric Symptoms in Young People in Treatment for Drug Use Disorders - A Post Hoc Secondary Analysis of a Randomized Controlled Trial. *J Dual Diagn.* 2021 Jul-Sep;17(3):257-266. doi: 10.1080/15504263.2021.1942379. Epub 2021 Jul 21. PMID: 34289330.

Jones S & Thylstrup B (2022). Identificering af børn og unge i risiko for udvikling af psykiske lidelser og/eller rusmiddelproblemer. UngeAlliancen, artikelsamling

Mårtensson S, Düring SW, Johansen KS, Tranberg K, & Nordentoft M (2023). Time trends in co-occurring substance use and psychiatric illness (dual diagnosis) from 2000 to 2017 – a nationwide study of Danish register data. *Nordic Journal of Psychiatry*, 77(4), 411–419.

Mårtensson S (2020). Unge mellem 15 og 25 år med dobbeltdiagnose i psykiatrien fra 2002-2017. Kompetencecenter for Dobbeldiagnose

Ottosen MH, Andreasen AG, Dahl KM, Lausten, M Rayce SB, Tagmose BB (2022). Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2022. København: VIVE

Pedersen MU, Karsberg SH, Pedersen MM, Skov KBE, Frederiksen KS, Fabricius VAV. (2023). Danske unges brug af rusmidler 2022 - Hverdagsfunktion, mistrivsel og traumeoplevelser. CRF, Aarhus Universitet

Rapporter on unge og dobbeldiagnose: <https://psy.au.dk/forskning/forskningscentre-og-klinikker/center-for-rusmiddelforskning/publikationer/rapporter>

Ro På: Samtaler med mennesker med eksternaliserende adfærd: <https://psy.au.dk/forskning/forskningscentre-og-klinikker/center-for-rusmiddelforskning/ro-paa-et-redskab-til-behandling-af-antisocial-adfaerd-og-rusmiddelproblemer>

Socialstyrelsens Vidensportal samt Forebyggelsespakke Stoffer, 2018

Thylstrup B, Schrøder S, Bjonness J, Herold MD (2020). Forløb for Forældre til Unge med Psykiske lidelser og Rusmiddelproblemer – evaluering af Vi-modellen, CRF.

Thylstrup B, Jobe LB, Schrøder S & Johansen KS. (2023). Unge og dobbeltdiagnose: 1. Rapport om retningslinjer om udredning og behandling uden for Danmark
CRF, Aarhus Universitet.

Folder om at holde op med at bruge cannabis: <https://psy.au.dk/forskning/forskningscentre-og-klinikker/center-for-rusmiddelforskning/forskning-i-behandling>

CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING,
~~RUBEN DAVIN~~ RUBEIN DAVIN INSTITUT
AARHUS UNIVERSITET